

Станіслав О. В.,

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк

ЯВИЩЕ СЕПАРАТИЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СИНТАКСИСІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається таке нове мовне явище французького синтаксису, як сепаратизація. Сепаратизація аналізується з точки зору її структури, синтаксичних функцій у реченні та комунікативного значення у мовленні.

Ключові слова: експресивний синтаксис, сепаратизація, розчленована синтаксична конструкція, базисна частина висловлення (ядро), відокремлена частина висловлення (синтагма).

В статье рассматривается такое новое языковое явление французского синтаксиса, как сепаратизация. Сепаратизация анализируется с точки зрения её структуры, синтаксических функций в предложении, коммуникативного значения в языке.

Ключевые слова: экспрессивный синтаксис, сепаратизация, расчленённая синтаксическая конструкция, базисная часть высказывания (ядро), отделённая часть высказывания (синтагма).

The article dwells on the essence of cutting – a new phenomenon of French syntax. Cutting is analyzed from the perspective of its structure, syntactic functions in the sentence and communicative meaning in speech.

Key words: expressive syntax, cutting, segmented syntactic construction, principal part of utterance (nuclear), separated part of utterance (syntagma).

У синтаксичній системі французької мови протягом її розвитку відбуваються постійні зміни, рух, що призводить до стилістичного перерозподілу синтаксичних конструкцій, до виникнення зсувів у синтаксичній будові мови тощо. Всі ці інновації потребують детального вивчення, аналізу, переосмислення для більш повного, комплексного розуміння стану сучасної мови та представлення тенденцій її еволюції загалом.

У нашому дослідженні **ми маємо на меті** розглянути мовні явища, що відбуваються всередині сучасного французького синтаксису й обумовлюють появу нових синтаксичних структур.

Насамперед зазначимо, що серед основних причин виникнення нових синтаксичних конструкцій дослідники вказують на залежність синтаксичних змін від таких соціальних факторів, як розвиток масового адресованого мовлення, розповсюдження широких усних контактів, проникнення усної форми мовлення у художню літературу та в інші стилі письмової мови (публіцистику, наукову прозу і т.п.). Особливу увагу хочеться звернути на вплив розмовної мови на літературну: факти живої розмовної мови, вкорінюючись у письмову мову, впливають на її структуру, на системні відношення в мові. Говорячи про синтаксис розмовної мови, то він характеризується більш частотним уживанням афективних, сегментованих, парцельованих, усічених конструкцій і є, зазвичай, емотивним і експресивним.

На початку 60-тих років з'явився термін “експресивний синтаксис” [1, с. 134]. Мовні засоби експресивного зображення тлумачились як особливий художній прийом, що властивий “новій” прозі й знаходить своє вираження на формально-синтаксичному рівні. Синтаксична експресивність пов'язувалась передусім із впливом поезики французьких прозаїків, зокрема Стендаля, який сам оцінив стиль свого роману “Червоне й чорне” як “розкришений”, лаконічний, насичений оповідним динамізмом та підтекстом. Лінгвісти 60-тих описали окремі засоби експресивного синтаксису; їх провідною думкою є теза про те, що це – спеціальні синтаксичні конструкції письмової мови, які базуються на розчленованій синтаксичній основі (“розкришений синтаксис”, “рубаний синтаксис”) і справляють певний стилістичний ефект [1, с. 112].

Сутність синтаксичного розчленування відобразилась у термінах “парцеляція” (М. Коен), “сегментація” (Ш. Баллі, О.О. Реферовська, Н.О. Шигаревська), “сепаратизація” (О.О. Андрієвська), “приєднувальні конструкції” (В. Гак, О.О. Реферовська), приєднувальна частина речення, уточнення і тому подібне. Семантичне трактування, об'єм, актуальності структури та функціонування кожного з понять на даному етапі розвитку лінгвістики представляють **особливі теми дослідження** для синтаксистів.

У рамках цієї статті пропонуємо проаналізувати на матеріалі французької мови таке явище сучасного синтаксису, як сепаратизація. У нашій науковій розвідці ми постараємось узагальнити й дати теоретичне обґрунтування даному мовному феномену.

Передусім, варто вказати, що у лінгвістичній літературі існує дві точки зору відносно кваліфікації сепаратизованих речень. Одні мовознавці (О.О. Андрієвська, В.В. Виноградов) розглядають сепаратизовані конструкції як самостійні речення. В основі їх теорії лежить вчення про речення як про синтаксичну одиницю, яка характеризується взаємодією структурної та комунікативної функцій. Інакше кажучи, будь-яке речення є самостійною комунікативною одиницею, яка має своє інтонаційне (графічне) оформлення, що вказує на комунікативну завершеність висловлення; це цілісна синтаксична структура.

Як зазначає О.О. Андрієвська, сепаратизацією називається явище “крайнього відокремлення”, при якому відокремлений член речення (слово або словосполучення) інтонаційно і графічно виділяється не комою, як це відбувається при звичайному відокремленні, а крапкою і, виходячи таким чином за нормативну межу речення, утворює самостійну синтагму [2, с. 80].

Згідно іншої точки зору, сепаратизовані речення визначаються як несамостійні відрізки речень, їх фрагменти, хоча й відокремлені графічно (Н.М. Васильєва, В.В. Кузнецов, О.А. Реферовська). Аргументом виступає те, що синтагма (слово, група слів, речення) виступає як складова частина цілої сепаратизованої структури, оскільки вона позиційно прилягає до базової основи. Незважаючи на те, що синтагма є інтонаційно оформленою, формально маркованою, однак, вона не виконує заданої комунікативної функції поза сепаратизованою структурою, у відриві від базового речення, тобто не є семантично самостійною [4, с. 89].

Таке розуміння сепаратизації збігається, отожднюється із тлумаченням приєднувальних конструкцій. Як результат, проблемою сучасного синтаксису є визначення чітких критеріїв їх розмежування. З цього приводу, О.О. Андрієвська пише, що приєднувальні конструкції мають свою специфіку, однак відмінність між ними і “крайнім відокремленням” (тобто сепаратизацією) іноді дуже розмита, нестійка, важко відчутна [2, с. 77]. Традиційно, приєднувальними називаються речення, що починаються із підрядного або ж сурядного сполучника після крапки. Формально – це окремі речення, однак сполучниковий зв'язок указує на тісні логіко-змістові відношення даних приєднувальних конструкцій із попереднім реченням.

Отже, сепаратизація у більшості випадків виглядає як розчленування речення на частини, квантування мовного потоку. Попри це, в основі такого членування лежить, все-таки, приєднання елементів мовлення, що передають безпосередній потік, розвиток думки, асоціації в момент її виникнення у свідомості мовця. А тому, на нашу думку, під **сепаратизацією** доцільно розглядати такий прийом експресивного синтаксису письмової мови, при якому речення ділиться на самостійні відрізки (комунікативні одиниці), що графічно й інтонаційно виділені як окремі речення, але є тісно зв'язаними семантично і, як наслідок, утворюють нову надфразову єдність – сепаратизовану конструкцію. Особливістю сепаратизованої фрази є те, що її основа (базисна частина) не відображає усієї повноти змісту висловлення, яке поступово, по мірі свого формування, наділяється новими деталями, доповненнями, що особливим чином прикріплюються до раніше сказаного й інтонаційно завершеного речення. Лінійний характер мовлення визначає єдину можливість розташування таких елементів: приєднання їх до вже завершеного речення, тобто розміщення після крапки.

Сепаратизація представляє собою своєрідний приклад діалектичної взаємодії “структури” і “системи”, оскільки проявляється в одночасному протіканні мисленнєвого акту і його вербальної фіксації. Структурно самостійні, інтонаційно та графічно відокремлені елементи отримують своє значення лише за умови включення їх у систему, якою вони обумовлені. Таким чином, сепаратизація є виявом асиметрії, незалежності формального та змістового планів організації мовлення.

Щодо **структури** сепаратизованих конструкцій, то у своєму дослідженні ми будемо виходити з того, що визначальною рисою сепаратизованої структури є наявність базисної (основної) частини та синтагми (відокремленої частини) [3, с. 379]. Зазвичай, базисна частина (ядро) представляє тему висловлення, а синтагма є його ремою.

Аналіз матеріалу показав, що синтагма може знаходитись у середині, в кінці складного речення або ж у кінці простого речення, коли відокремлений член речення знаходиться у сильній постпозиції. Синтагма, структурно вписуючись у тематичну частину висловлення, визначає його семантичну значущість. При цьому граматична переривчастість, розчленованість структури виступають як особливий вид синтаксичного зв'язку, що забезпечує повне, цілісне дешифрування змісту висловлення. Таким чином, **за позицією** синтагми до базисної частини сепаратизованої структури можна виокремити такі види сепаратизації:

- сепаратизація фінальна (*séparatisation finale*);
- сепаратизація серединна (середини речення) (*séparatisation médiane*).

Найбільш уживаною, частотною є сепаратизація фінальна; власне вона представляє центральні зони функціонування сепаратизованих структур, приміром:

Le prince claqua des doigts. Mollement (Auguste le Breton. *Le tueur à la lune*, p. 12).

Comme le pauvre Rimbaud. Mais pour d'autres raisons ... (Henri Troyat. *Le marchand de masques*, p. 163).

Сепаратизація середини речення – менш частотна; вона відноситься до периферійних зон функціонування сепаратизованих структур, проте, також є ефективним засобом виділення, акцентування інформації:

Le souffleur lui a fait dire une phrase de son invention qui a permis d'enchaîner ... Ça arrive, ces choses-là, des fois, vous savez! Et ça arrive toujours le soir des générales! Être souffleur, ici c'est pas le dernier des emplois, comme on pourrait le croire ... (Saint-Marcoux. *Un si joli petit théâtre ...*, p. 29).

З **синтаксичної точки зору** в якості синтагми можуть виступати означення, додаток, обставина, однорідні члени речення, прикладка тощо.

Обставини (місця, часу, мети, причини, способу дії і таке інше):

Là, maintenant, tu peux aller. Doucement, eh! doucement (Pierre Benoit. *L'Atlantide*, p. 226) – обставина способу дії.

Il le fera, il le fait d'enthousiasme. Aujourd'hui (Hervé Bazin. *Au nom du fils*, p. 330) – обставина часу.

Додаток (прямий і непряий):

Dans ces yeux d'écureuil traqué, qui mesure le vide, qui hésite à sauter, luit quelque chose de plus que la peur. Quelque chose de plus dur, de plus coupant (Hervé Bazin. *Au nom du fils*, p. 15) – прямий додаток.

Il ne s'intéresse ni à la littérature, ni à l'art, ni à la politique, ni au sport, ni aux femmes. Seulement à la bouffe et à l'avancement (Henri Troyat. *Le marchand de masques*, p. 17) – непряий додаток.

Означення:

Les propos de son frère l'ont exaspéré sur le moment, mais ils font leur chemin dans sa tête. Un chemin sinueux et sournois (Henri Troyat. *Le marchand de masques*, p. 28).

Elle donne à manger à un poney au Jardin d'acclimatation, elle tient une raquette à la main et fait mine de lancer une balle, elle se dresse en maillot de bain sur une plage ensoleillée. Toujours souriante, toujours provocante (Henri Troyat. *Le marchand de masques*, p. 180).

Однорідні члени речення:

Physiquement j'étais petit, gauche, quelconque. Studieux, certes, et même bardé de peaux d'âne, mais sans aucun brillant (Hervé Bazin. *Au nom du fils*, p. 26) – однорідні означення.

Dès six heures je serais de retour, attendant Bruno pour sept et demie. Mais à huit, il ne sera pas là. A neuf non plus (Hervé Bazin. *Au nom du fils*, p. 332) – однорідні обставини часу.

Le numéro 26. C'est bien lui. Lieutenant Douglas Kaine ... Vingt-huit ans. Il n'avait pas vingt-huit ans! Une face

émacillée sous la gaine d'orichalque. Une triste bouche passionnée ! C'est bien lui. Pauvre petit (Pierre Benoit. L'Atlantide, p. 208) – однорідні підмети.

Прикладка:

Elle est bouffie et pâle. Un navet (Henri Troyat. Le marchand de masques, p. 23).

De tout temps, Georges a couru le jupon avec sùssès. Un mâle. Un collectionneur (Henri Troyat. Le marchand de masques, p. 23).

Встановлено, що у результаті сепаратизації відбувається мовна компресія, реалізується принцип мовленнєвої економії. За допомогою сепаратизації мовець виокремлює необхідну йому інформацію, додає семантичні акценти, наголошує на них, підсилює, розвиває або ж уточнює деталі висловлення. Сепаратизовані конструкції справляють ефект невимушеності, створюють особливий ритм оповіді й тим самим руйнують мовні стандарти та шаблони. Збільшуючи кількість синтаксичних структур, сепаратизовані речення збагачують виражальні засоби мови загалом.

Теоретична значущість проведеного дослідження полягає в тому, що загальні висновки даної роботи розвивають теорію синтаксису як науки про будову мовлення в цілому й, зокрема, такого її розділу, як експресивний синтаксис. Опис синтаксичних особливостей сепаратизованих конструкцій потребує комплексного підходу, який би охоплював вивчення синтаксичних, лексичних, ритмо-просодичних та інших факторів. Незважаючи на розмаїття глумачень поняття сепаратизації, питання статусу даних синтаксичних конструкцій, їх структурних, семантичних, функціональних характеристик завжди будуть залишатися на передньому плані мовознавчого пошуку, а отже, отримують свій подальший теоретичний та практичний розвиток.

Література:

1. Акимова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г. Н. Акимова. – М. : Высшая школа, 1990. – 160 с.
2. Андриевская А. А. Явления "сепаратизации" в стилистическом синтаксисе современной французской художественной прозы / А. А. Андриевская // Филологические науки. – 1969. – № 3. – С. 77-83.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Инostr. лит-ра, 1975. – 456 с.
4. Реферовская Е. А. Синтаксис современного французского языка / Е. А. Реферовская. – Л. : Наука, 1969. – 236 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Bazin H. Au nom du fils. – Éditions du Seuil, 1960. – 380 P.
2. Benoit P. L'Atlantide. – Éditions Gallimard, 1977. – 245 P.
3. Breton A. Le tueur à la lune. – Éditions Bernard Grasset, 1980. – 317 P.
4. Saint-Marcoux. Un si joli petit théâtre ... – Éditions G. P. Département des Presses de la Cité, Paris, 1961, – 250 P.
5. Troyat H. Le marchand de masques. – Éditions V. D. P., 1994. – 212 P.